

Т. М. Бурбела, аспірант,
НДЕІ Мінекономіки, м.Київ

МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ

АННОТАЦІЯ. У статті досліджено показники оцінки використання трудових ресурсів. Проведено аналіз ефективності використання праці найманих працівників за видами економічної діяльності в Україні.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: трудові ресурси, ефективність праці, чисельність найманих працівників, продуктивність праці, оплата праці, зарплатовіддача, зарплатомісткість, зарплаторентабельність.

АННОТАЦИЯ. В статье исследованы показатели оценки использования трудовых ресурсов. Проведен анализ эффективности использования труда наемных работников по видам экономической деятельности в Украине.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: трудовые ресурсы, эффективность труда, численность наемных работников, продуктивность труда, оплата труда, зарплатоотдача, зарплатоемкость, зарплаторентабельность.

ANNOTATION. In article author investigated the indexes of estimation of use of labor force. Also author made the analysis of efficiency of use of labor force in all branches of economy of Ukraine.

KEY WORDS: labor force; efficiency of labor force; quantity of labor force; productivity of labor force; cost of labor force; return on wage; wage capacity; wage profitability.

Постановка проблеми. Провідна роль у забезпеченні ефективності виробництва належить зростанню продуктивності праці, яка органічно пов'язана з рівнем технічного прогресу, ефективністю капіталовкладень, рентабельністю виробництва, витратами на оплату праці. Продуктивність праці характеризує ефективність витрат конкретної праці і визначається кількістю продукції, виробленої за одиницю робочого часу. Зростання продуктивності праці означає збільшення кількості продукту, виробленого за одиницю часу або економію робочого часу, витраченого на виробництво одиниці продукту. Звідси, під продуктивністю праці слід розуміти відношення результатів господарювання до витрат праці на їх досягнення.

Актуальність проблеми щодо забезпечення зростання продуктивності праці обумовлює підвищений інтерес учених-економістів до методичних підходів розрахунку та аналізу відповідного

показника. Слід відзначити наявність великої кількості досліджень щодо оцінки ефективності використання праці на мікрорівні, де продуктивність праці розраховується виходячи із результатів господарської діяльності. Проте, дослідження як теоретичного, так і методичного напрямів щодо оцінки продуктивності праці на макрорівні носять фрагментарний характер, що й обумовило вибір теми.

Аналіз останніх досліджень і розробок. Особливої актуальності в умовах поступової євроінтеграції країни набуває проблема впровадження сучасних методичних підходів формування системи показників аналізу та прогнозу трудових ресурсів як складової ефективного виробництва. В українській науковій літературі дана проблема знайшла відображення в працях Амброзова В. А. [1], Беседіна В. Ф. [2], Вороніна О., Гончарука А. Г., Колота А. М., Манцурова І. Г. [3], Петюха В. М., Цал-Цалко Ю. С. [8] та ін.

Метою статті є дослідження проблеми методичних підходів до аналізу продуктивності праці як показника оцінки ефективності використання трудових ресурсів.

Виклад основного матеріалу. Продуктивність праці (однофакторна продуктивність) розглядається як узагальнюючий показник результативності праці, що характеризує ефективність її витрат у виробництві та сфері послуг [7, с. 2].

Для визначення продуктивності праці як відношення результатів виробництва до витрат праці необхідно обґрунтувати, які показники беруться в якості результату виробництва, а які — в якості витрат праці. В залежності від цілей аналізу і рівня економіки у якості результату частіше використовуються показники: валовий внутрішній продукт, валова додана вартість, валовий випуск; у якості витрат ресурсів — кількість зайнятих або найманих працівників за видами економічної діяльності, кількість відпрацьованих людино-годин зайнятими працівниками; для міжнародних співставлень — кількість населення .

Проте, показники продуктивності праці на даний час розробляються Держкомстатом України за старою схемою, яка ґрунтується на системі Балансу народного господарства і включають винятково галузі сфери матеріального виробництва та не враховують змін, які відбулися внаслідок переходу до ринкової економіки. Крім того, вони не охоплюють усі види економічної діяльності, засновані виключно на показниках обсягу виробленої продукції і чисельності зайнятих, тобто не дозволяють здійснювати аналіз кількості відпрацьованого часу, внесок продуктивно-

сті у формування ВДВ та тієї її частки, яка визначається, безпосередньо, внеском фактору праці на відміну від внеску капіталу [2, с. 39].

Разом із визначенням продуктивності праці на рівні національної економіки виникає необхідність аналізу, прогнозування і регулювання продуктивності праці на рівні окремих видів економічної діяльності. Для співставлення продуктивності праці в цілому по економіці та за видами економічної діяльності необхідно використовувати єдиний підхід до їх розрахунку.

Так, при розрахунках продуктивності праці за ВЕД у якості результату за сучасної статистичної бази використовуємо показник ВДВ у ринкових цінах; у якості витрат трудових ресурсів застосовуємо показник чисельності зайнятих працівників (*ЧП_з*). Відповідні результати розрахунку продуктивності праці (*ПП*) за основними ВЕД представлено в таблиці 1. Отримані динамічні ряди продуктивності праці свідчать про її стійку тенденцію до зростання до попереднього року за всіма основними ВЕД.

Таблиця 1

**ДИНАМІКА ПРОДУКТИВНОСТІ ПРАЦІ ЗА ВЕД
В УКРАЇНІ ЗА 2001—2008 РОКИ, у фактичних цінах**

Рік	Продуктивність праці, тис. грн./чол.					
	Усього за ВЕД	Сільське господарство	Промисловість	Будівництво	Торгівля	Транспорт та зв'язок
2001	10,22	7,15	12,60	8,43	6,55	18,54
2002	11,24	7,16	14,65	9,12	6,72	20,33
2003	13,26	7,12	17,66	12,32	8,43	25,78
2004	17,00	9,37	21,85	15,94	10,34	31,05
2005	21,35	10,17	29,46	17,39	13,42	33,87
2006	26,25	11,28	37,18	21,44	15,57	39,24
2007	34,48	13,67	49,93	29,56	20,86	48,26
2008	45,21	19,74	64,03	27,97	27,67	59,41
Темп росту, % 2008 р. до 2001 р. 2008 р. до 2007 р.	у 4,4 р. 131,1	у 2,8 р. 144,4	у 5 р. 128,2	у 3,6 р. 94,6	у 4,2 р. 132,6	у 3,2 р. 123,1

Джерело: Розрахунки автора за даними [4, с. 43—47; 6, с. 364].

Враховуючи необхідність діяльності української економіки в умовах СОТ, деякими науковцями пропонується продуктивність на рівні сукупності підприємств, регіонів, видів економічної діяльності та національної економіки в цілому визначати обсягом господарювання (випуском, ВДВ) на одиницю витрат щодо утримання персоналу і вартості спрацьованих основних засобів (спожитого основного капіталу). Виходячи із запропонованого, варто виділити продуктивність як загальне поняття, яке характеризує ефективність використання праці, а також корисний результат від використання одиниці живої і уречевленої праці за досліджуваній період. [8].

Для проведення оцінки та аналізу продуктивності праці за ВЕД нами була використана інформаційна база національних рахунків і статистичних щорічників України. В нашому дослідженні у якості результату використовується показник валової доданої вартості у ринкових цінах; витрати на живу працю визначає показник оплати праці найманих працівників; витрати на уречевлену працю — показник споживання основного капіталу (амортизація).

Продуктивність витрат живої праці ($ПП_{ж}$) на макrorівні за показниками національних рахунків будемо визначати через оцінку витрат на утримання персоналу, яка показує величину обсягів ВДВ, що формується від 1 грн витрат на оплату праці. Відповідний показник визначається як відношення ВДВ у ринкових цінах до витрат на оплату праці і розраховується за формулою: $ПП_{ж} = ВДВ : ОПн$.

Продуктивність уречевленої праці ($ПП_y$) визначає оцінку віддачі спожитої вартості основних засобів і характеризує величину обсягів ВДВ, що створюється від спрацювання 1 грн основних засобів. Звідси, продуктивність уречевленої праці ($ПП_y$) визначається як співвідношення ВДВ до спожитої вартості основних засобів ($СОК$): $ПП_y = ВДВ : СОК$.

Сукупна продуктивність праці ($ПП_c$) характеризує рівень використання працівників через витрати на їх утримання у досліджуваному періоді і враховує витрати щодо уречевленої праці в минулому періоді. $ПП_c$ є комплексним показником, який характеризує обсяг ВДВ на 1 грн понесених витрат: а) на утримання персоналу в досліджуваному періоді; б) при споживанні основного капіталу ($СОК$), який використовується у виробничому процесі: $ПП_c = ВДВ \div (ОПн + СОК)$.

Результати розрахунків показник продуктів продуктивності живої, уречевленої та сукупної праці. за видами економічної діяльності представлені в табл. 2.

Таблиця 2

**ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ТРУДОВИХ
РЕСУРСІВ В УКРАЇНІ ЗА ОСНОВНИМИ ВЕД ЗА 2001—2008 рр.**

Рік	Продуктивність праці на одного найманого працівника, тис.грн/1 чол ППв	Продуктивність праці, грн на 1 грн			Середньомісячна заробітна плата, грн ЗП _{сер}
		живої ППж	уречевленої ППу	сукупної ППс	
Сільське господарство, мисливство, лісове господарство					
2001 р.	12,53	5,05	5,85	2,70	154
2006 р.	32,56	4,85	11,62	3,42	581
2007 р.	42,94	4,00	11,75	2,98	771
2008 р.	65,99	4,55	20,92	3,73	1101
Темп росту, % 2008 р. до 2001 р. 2008 р. до 2007 р.	у 5,3 р. у 1,5р.	90,1 113,8	у 3,6 р. у 1,8 р.	138,1 125,2	у 7,1 р. 142,8
Промисловість					
2001 р.	5,68	1,86	4,68	1,33	406
2006 р.	15,70	1,66	7,61	1,37	1212
2007 р.	23,07	1,75	8,15	1,44	1554
2008 р.	31,69	1,72	8,55	1,43	2017
Темп росту, % 2008 р. до 2001 р. 2008 р. до 2007 р.	у 5,6 р. 137,4	92,5 98,3	у1,8 р. 104,9	107,5 99,3	у 5 р. 129,8
Будівництво					
2001 р.	9,97	1,72	8,81	1,44	362
2006 р.	29,84	1,42	11,26	1,26	1140
2007 р.	41,10	1,44	15,49	1,32	1486
2008 р.	39,14	1,27	11,23	1,14	1832
Темп росту, % 2008 р. до 2001 р. 2008 р. до 2007 р.	у 4 р. 95,2	73,8 88,2	127,5 72,5	79,2 86,4	у 5,1 р. 123,3

Закінчення табл. 2

Рік	Продуктивність праці на одного найманого працівника, тис.грн/1 чол ПП _В	Продуктивність праці, грн на 1 грн			Середньомісячна заробітна плата, грн ЗП _{сер}
		живої ПП _ж	уречовленої ПП _у	сукупної ПП _с	
Торгівля, ремонт автомобілів, побутової техніки та ін.					
2001 р.	18,63	2,51	20,04	2,23	284
2006 р.	50,90	2,65	22,01	2,45	898
2007 р.	70,69	2,95	18,29	2,54	1145
2008 р.	83,99	2,62	19,06	2,30	1514
Темп росту, % 2008 р. до 2001 р. 2008 р. до 2007 р.	у 4 р. 118,8	104,4 88,8	95,1 104,2	103,1 90,6	у 5,3 р. 132,2
Діяльність транспорту і зв'язку					
2001 р.	21,85	2,38	4,12	1,41	460
2006 р.	51,06	1,83	5,24	1,36	1328
2007 р.	65,30	1,98	5,43	1,45	1670
2008 р.	80,74	1,73	4,93	1,28	2207
Темп росту, % 2008 р. до 2001 р. 2008 р. до 2007 р.	у 3,7 р. 123,6	72,7 87,4	199,7 90,8	90,8 88,3	у 4,8 р. 132,2
Усього за ВЕД					
2001 р.	13,36	2,36	5,34	1,52	311
2006 р.	38,68	2,03	9,34	1,66	1041
2007 р.	51,47	2,05	9,86	1,70	1351
2008 р.	68,02	2,02	10,78	1,70	1806
Темп росту, % 2008 р. до 2001 р. 2008 р. до 2007 р.	у 5 р. 132,2	85,6 98,5	у 2 р. 109,3	111,8 1,00	у 5,8 р. 133,7

Джерело: Розрахунки автора за даними [4, с.43; 6, с.400].

Аналізуючи показники ефективності праці (табл. 2), визначаємо, що у 2008 році найвища продуктивність живої праці спостерігалася у сільському господарстві (4,55 грн). Відповідний показник є результатом того, що зростання оплати праці в сільському господарстві відбувається значно нижчими темпами, ніж в інших видах економічної діяльності.

Відповідна ситуація пояснюється низькою часткою механізованої праці, яка, зокрема, у 2007 році становила 40 % проти 70 % у 1990 році. Як наслідок, збільшилася ручна праця, переважно за рахунок особистих господарств населення, на які припадає основне виробництво (61% валової продукції). На фоні загального спаду виробництва така питома вага особистих господарств населення створює видимість достатності виробництва сільськогосподарської продукції. [1, с. 69]. Проте, слід відмітити, що потенціал сільськогосподарського виробництва обмежений чисельністю сільського населення, яке постійно зменшується; старінням населення та низькою середньомісячною заробітною платою.

За всіма іншими досліджуваними ВЕД впродовж 2001—2007 років спостерігалась тенденція до зростання $III_{ж}$. Скорочення продуктивності живої праці у 2008 році можна пояснити виключно дією кризових явищ, які розпочалися у національній економіці під впливом світової фінансової кризи. В сільськогосподарській галузі у 2008 році завдяки високому урожаю мало місце значне зростання ВДВ, що і вплинуло на певне збільшення показника $III_{ж}$.

В порівнянні з іншими видами економічної діяльності достатньо високу продуктивність живої праці у 2008 році спостерігали у ВЕД «Торгівля» (2,62 грн). Проте, в порівнянні із 2007 роком відбулось зменшення даного показника на 11,2 %, що пояснюється, в першу чергу, значною залежністю даного ВЕД від виробничих видів економічної діяльності¹.

Найнижчу продуктивність живої праці у 2008 році демонстрували промисловість (1,72 грн) та будівництво (1,27 грн) із стійкою динамікою до зменшення.

В цілому, за видами економічної діяльності продуктивність живої праці у 2008 році в порівнянні з 2001 роком зменшилась на 14,4 % і становила 2,02 грн обсягів ВДВ на кожну 1 грн витрат, що авансована в оплату праці.

Що стосується уречевленої продуктивності праці (III_y), то один із найвищих показників у 2008 році має торговельна галузь (19,06 грн), не зважаючи на її зниження на 4,9 % у порівнянні з 2001 роком. Високий рівень показника III_y у порівнянні з іншими ВЕД пояснюється низьким рівнем капіталомісткості та високим рівнем придатності основних засобів (за підсумком 2008 ро-

¹ У структурі оптового товарообороту, на який припадає близько 70 % торгівлі в цілому, продукція виробничо-технічного призначення займає близько 80 %.

ку 0,37 та 73,6 % відповідно)¹. Зростання *ПП*, впродовж 2001—2008 років відбувається у сільському господарстві та промисловості. Збільшення продуктивності уречевленої праці може характеризувати, по-перше, інтенсивно-інноваційний шлях приросту ВДВ за умови інвестиційної діяльності та ресурсозберігаючих технологій; по-друге, ефективне використання існуючого потенціалу основних засобів. Проте, для сільського господарства і промисловості зростання продуктивності уречевленої праці значною мірою пояснюється високим рівнем спрацювання основних засобів.

Найнижча продуктивність уречевленої праці у 2008 році спостерігається у ВЕД «Діяльність транспорту та зв'язку» (4,93 грн), при цьому має місце тенденція до її зменшення. Відповідна ситуація пояснюється тим, що парк основних фондів використовується неефективно, більшість основних засобів є морально і фізично застарілими та мають високий рівень зносу².

В цілому за ВЕД у 2008 році продуктивність уречевленої праці є досить низькою (2,02 грн), тобто кожна 1 грн спрацювання основних засобів створювала тільки 2,02 грн ВДВ.

Суб'єкти господарювання із застарілою і зношеною матеріально-технічною базою внаслідок невисокої залишкової вартості основного капіталу проводять амортизаційні відрахування (витрачання уречевленої праці) в незначних обсягах і формують умовно ефективну продуктивність [8]. Таким чином, до вирішення проблем продуктивності уречевленої праці щодо видів економічної діяльності, які перебувають під впливом деструктивних процесів, необхідний особливий комплексний підхід.

Низький рівень продуктивності уречевленої праці суттєво вплинув на формування показника сукупної продуктивності праці. Найнижчі показники сукупної продуктивності праці у 2008 році маємо в будівництві (1,14 грн) і у транспорті (1,28 грн). Відповідні показники нижчі за середній рівень сукупної продуктивності за ВЕД на 0,56 грн та 0,42 грн відповідно. Низький рівень загальної продуктивності за всіма видами економічної діяльності підтверджує існуючі проблеми в управлінні як трудовими ресурсами, так і основними засобами та матеріальними запасами.

Для розширеного відтворення виробництва та одержання прибутку потрібно, щоб темпи зростання продуктивності праці ви-

¹ Розраховано автором за даними [3].

² За підсумком 2008 року рівень зносу у ВЕД «Діяльність транспорту та зв'язку» становив 82,4 % [5]

переджали темпи зростання оплати праці. Проте, отримані показники свідчать, що темпи росту продуктивності праці найманих працівників та продуктивності живої праці нижчі за темпи росту продуктивності середньомісячної заробітної плати. Спостерігається збільшення розриву між динамікою оплати праці та темпами її продуктивності.

Підвищення заробітної плати темпами, які перевищували динаміку продуктивності праці з часом знівелювало стимулюючий матеріальний ефект від номінального підвищення заробітної плати через прискорення інфляційних процесів у 2007—2008 роках (рис. 1).

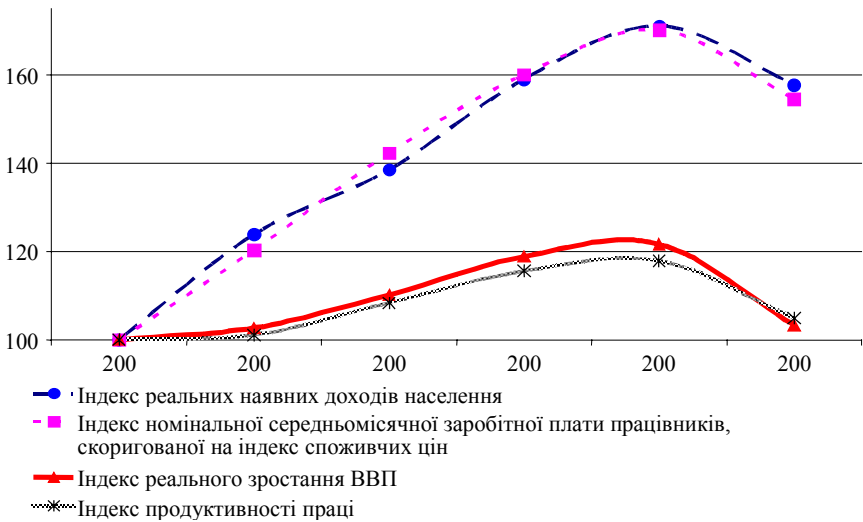

Рис. 1. Індеси реального зростання показників ВВП, заробітної плати та наявних доходів населення, (2004 = 100), у %.

Джерело: Розрахунки автора за даними [4, с.43; 6, с.400].

На підвищення продуктивності виробництва суттєвий вплив чинять такі фактори, як мотивація праці та її організація. Саме ці показники впливають на людський фактор, що визначає результати виробничої діяльності і забезпечує ефективність використання виробничих ресурсів.

Рівень мотивації трудових ресурсів до ефективної діяльності визначають такі показники, як зарплатомісткість, зарплатовіддача, зарплаторентабельність, розрахунки яких предствлені в табл. 3.

Таблиця 3

**ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ВИТРАТ
НА ОПЛАТУ ПРАЦІ ЗА ОСНОВНИМИ ВЕД В УКРАЇНІ, грн на 1 грн**

Рік	Зарплато- місткість	Зарплатовіддача	Зарплато- рентабельність
Сільське господарство, мисливство, лісове господарство			
2001	0,20	5,05	3,18
2006	0,21	4,85	3,64
2007	0,25	4,00	2,86
2008	0,22	4,55	3,53
Темп росту, % 2008 р. до 2001 р. 2008 р. до 2007 р.	110,0 88,0	90,1 113,8	111,0 123,4
Промисловість			
2001	0,54	1,86	0,39
2006	0,60	1,66	0,44
2007	0,57	1,75	0,54
2008	0,58	1,72	0,59
Темп росту, % 2008 р. до 2001 р. 2008 р. до 2007 р.	107,4 101,8	92,5 98,3	у 1,5 р. 109,3
Будівництво			
2001	0,58	1,72	0,48
2006	0,71	1,42	0,27
2007	0,69	1,44	0,33
2008	0,79	1,27	0,13
Темп росту, % 2008 р. до 2001 р. 2008 р. до 2007 р.	136,2 114,5	73,8 88,2	27,1 39,4
Торгівля, ремонт автомобілів, побутової техніки та ін.			
2001	0,40	2,51	1,21
2006	0,36	2,76	1,55
2007	0,34	2,95	1,71
2008	0,38	2,62	1,42
Темп росту, % 2008 р. до 2001 р. 2008 р. до 2007 р.	95,0 111,8	104,4 88,8	117,4 83,0

Рік	Зарплато-місткість	Зарплатовіддача	Зарплато-рентабельність
Діяльність транспорту та зв'язку			
2001	0,42	2,38	0,44
2006	0,55	1,83	0,45
2007	0,51	1,98	0,59
2008	0,58	1,73	0,37
Темп росту, % 2008 р. до 2001 р. 2008 р. до 2007 р.	138,1 113,7	72,7 87,4	84,1 62,7
Усього за ВЕД			
2001	0,42	2,36	0,65
2006	0,49	2,03	0,54
2007	0,49	2,05	0,59
2008	0,50	2,02	0,58
Темп росту, % 2008 р. до 2001 р. 2008 р. до 2007 р.	119,0 102,0	85,6 98,5	89,2 98,3

Джерело: Розрахунки автора за даними [4, с.43-47; 6, с.89].

Зарплатомісткість ($ЗП_m$) визначає комплексну розцінку за одиницю випуску продукту і визначається як відношення оплати праці зі всіма нарахуваннями ($ОП_n$) до валової доданої вартості ($ВДВ$): $ЗП_m = ОП_n \div ВДВ$.

За результатами розрахунків, представлених у таблиці 3 визначаємо, що найнижчу розцінку оплати праці (зарплатомісткість) за 1 грн ВДВ у 2008 році мало сільське господарство — 0,22 коп. Найвища розцінка належить ВЕД «Будівництво» — 0,79 коп. на 1 грн ВДВ, при середній зарплатомісткості за ВЕД — 0,50 коп. Слід зазначити, що незважаючи на низький рівень оплати праці, динаміка зарплатомісткості за період 2001—2008 років мала тенденцію до збільшення. Найбільший темп зростання зарплатомісткості спостерігався в транспорті (38,1 %) та будівництві (36,2 %).

При цьому, за всіма видами економічної діяльності зберігалися високі темпи зростання середньомісячної заробітної плати [6, с. 408]. Проте, якщо в країнах Європейського Союзу аналіз структури ВВП за доходами свідчить про започаткування, починаючи з 2001 року сталої тенденції до скорочення частки оплати праці,

насамперед, на користь збільшення питомої ваги валового прибутку та змішаного доходу, що пов'язано із необхідністю підвищення конкурентоспроможності європейських товарів і послуг, то в Україні спостерігалась протилежна ситуація — нарощування питомої ваги оплати праці найманих працівників при скороченні частки валового прибутку та змішаного доходу. Вже за підсумками 2005 року Україна за часткою оплати праці у ВВП перевищила рівень країн ЄС (49,1 % в Україні проти 48,8 % за даними країн ЄС-27), а у 2008 році цей розрив збільшився (49,6 % та 48,5 % відповідно) [4, 10].

Зарплатовіддача ($ЗП_г$) визначає обсяг ВДВ на 1 грн оплати праці і відповідає продуктивності живої праці. Найбільша зарплатовіддача у 2008 р. мала місце у сільському господарстві (4,55 грн), що пояснюється, як зазначалося раніше, дуже низьким рівнем оплати праці у відповідній галузі. При цьому, спостерігається динаміка до її зменшення. Так, рівень зарплатовіддачі за 2001—2008 роки зменшився на 1,8 %. Слід зазначити, що і за іншими видами економічної діяльності спостерігається тенденція до зниження даного показника.

Одним із основних показників ефективності витрат на оплату праці є зарплаторентабельність ($З_p$), яка визначає обсяг прибутку, що виробляється кожною 1 грн, авансованою на оплату праці ($ОП_n$): $З_p = П : ОП_n \times 100\%$. Найвища зарплаторентабельність у сільському господарстві, що знову ж таки пояснюється низьким рівнем оплати праці і низьким рівнем її зростання у цьому секторі економіки. Найвища зарплаторентабельність у 2008 році була в торгівлі — 1,42. Проте, в порівнянні з 2007 роком даний показник зменшився на 17 %, що в першу чергу викликано зменшенням товарообороту в торгівлі. Слід відмітити низький рівень зарплаторентабельності в промисловості, де кожна 1 грн, витрачена на оплату праці приносила 59 коп. чистого прибутку. В будівництві цей показник ще менший і становить лише 13 коп. Відповідні показники свідчать про низький рівень організації праці, яка представляє собою систему мобілізації трудових ресурсів. Чим більший взаємозв'язок організації оплати праці і організації праці, тим ефективніше використовуються трудові ресурси, тим кращий результат результат виробництва.

Висновок. У результаті сформованих методичних підходів щодо оцінки продуктивності праці та проведеного аналізу одержаних показників було виявлено, що динамічне підвищення заробітної плати впродовж 2001—2008 років, яке суттєво перевищувало зростання економіки та було спричинене у більшій мірі

адміністративними, а не економічними важелями, що привело до формування наступних диспропорцій в економіці:

— збільшення розриву між динамікою винагороди за працю та темпами зростання її продуктивності;

— формування неефективного первинного розподілу доходів в економіці, коли скорочення частки валового прибутку та змішаного доходу відбувалось за рахунок збільшення частки оплати праці. Такі спотворені пропорції розподілення ВВП знижували ефективність отриманого доходу по економіці в цілому, а оскільки постійне зростання навантаження на корпоративний сектор за рахунок підвищення рівня заробітної плати у відриві від продуктивності праці істотно обмежувало можливості суб'єктів господарювання здійснювати інвестиційні вкладення, це мало негативний вплив на процес оновлення та модернізації виробництва;

— збереження значного відриву між рівнями середньої заробітної плати за видами економічної діяльності. Суттєва диференціація розмірів зарплати знівелювала вплив мотивації на підвищення продуктивності праці.

Таким чином, назріла необхідність удосконалювати організацію оплати праці, щоб витрати на оплату праці збільшувалися не за рахунок підвищення цін на продукт праці, а за рахунок збільшення обсягів виробництва і росту продуктивності праці.

Підсумовуючи вищевикладене необхідно визнати, що внаслідок існуючих методичних проблем даний аналіз не може бути вичерпним, оскільки певна кількість показників ефективності використаних трудових ресурсів ще потребує поглибленого аналізу та є предметом подальшого дослідження.

Література

1. *Амбросов В. А.* Ефективність використання факторів розширеного відтворення в аграрному секторі // *Економіка України.* — 2009. — № 1. — с. 67—73.

2. *Беседін В. Ф., Горшкова Н. І. та ін.* Тлумачення і прогнозування показників продуктивності праці // *Економіка України: стратегічне планування* / Від. ред. В. Ф. Беседін, А. С. Музиченко. — К.: НДЕІ, 2008. — 500 с.

3. *Маницуров І. Г.* Статистика економічного зростання і конкурентоспроможності країни: Монографія. — К.: КНЕУ, 2006. — 392 с.

4. Національні рахунки України за 2008 рік — [Збірник] — К.: Державний комітет статистики, 2010. — 248 с.

5. Основні засоби України у 2008 році — [Статистичний бюлетень] — К.: Державний комітет статистики України, 2009. — 207 с.

6. Статистичний щорічник за 2008 рік — [Збірник] — К.: Державний комітет статистики, 2009. — 566 с.

7. Тимчасові методичні рекомендації розрахунку продуктивності праці в цілому в економіці та за видами економічної діяльності. — Наказ Міністерства економіки України від 26.12.2008 р., № 916.

8. Цал-Цалко Ю. С. Статистичний аналіз фінансової звітності: теорія, практика та інтерпритація; Монографія. — Житомир: Житомирський державний технологічний університет, 2004. — 506 с.

9. Статистична інформація [Електронний ресурс] / Державний комітет статистики України // <http://www.ukrstat.gov.ua>.

10. Data / National accounts / Supply, use and Input-output tables / Eurostat // <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>.

Стаття надійшла до редакції 10.06.2010 р.

УДК 316.472.47:330.341.1

Л. М. Емельяненко, канд. екон. наук, с. н. с.,
Рада по вивченню продуктивних сил
України НАН України, м. Київ

МАКРОЕКОНОМІЧНА ОЦІНКА ВІДТВОРЕННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

АНОТАЦІЯ. У статті проаналізовано вплив діяльності сфер освіти та науки на формування національного інтелектуального потенціалу, визначено макроекономічні чинники, проблеми та напрямки його повноцінного відтворення в умовах інноваційних перетворень в Україні.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: національний інтелектуальний потенціал; сфера освіти; сфера науки; інноваційна економіка.

АННОТАЦИЯ. В статье проанализировано влияние деятельности сфер образования и науки на формирование национального интеллектуального потенциала, определены макроекономические факторы, проблемы и направления его полноценного воспроизводства в условиях инновационных преобразований в Украине.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: национальный интеллектуальный потенциал; сфера образования; сфера науки; инновационная экономика.

ANNOTATION. The influence of educational and scientific areas activity on national intelligent potential development is analyzed in the article, macro economical factors, problems and directions of its complete reproduction in terms of reorganization in Ukraine are determined.

KEY WORDS: national intelligent potential; educational area; scientific area; innovative economics.